

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ТЕРНОПІЛЬСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ**

САМПАРА НАДІЯ МИРОНІВНА

УДК 347.412:347.42:347.435

**СУБСИДАРНІ ЗОБОВ'ЯЗАННЯ ЗА ЦИВІЛЬНИМ
ЗАКОНОДАВСТВОМ УКРАЇНИ**

Спеціальність 12.00.03 – цивільне право і цивільний процес;
сімейне право; міжнародне приватне право

АВТОРЕФЕРАТ

дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата юридичних наук

Тернопіль – 2020

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана у Тернопільському національному економічному університеті

Науковий керівник: кандидат юридичних наук, доцент
Слома Валентина Миколаївна,
Тернопільський національний економічний університет,
доцент кафедри цивільного права і процесу

Офіційні опоненти: доктор юридичних наук, професор
Гриняк Андрій Богданович,
Науково-дослідний інститут приватного права і підприємництва імені академіка Ф. Г. Бурчака
НАПрН України,
завідувач відділу проблем приватного права

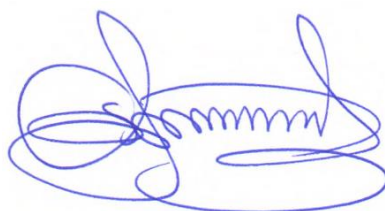
кандидат юридичних наук, доцент
Черевко Павло Павлович,
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»,
доцент кафедри цивільного права та процесу

Захист відбудеться «25» вересня 2020 року о 14-00 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 58.082.04 у Тернопільському національному економічному університеті за адресою: 46009, м. Тернопіль, вул. Львівська, 11а, зал засідань.

З дисертацією можна ознайомитися у бібліотеці Тернопільського національного економічного університету за адресою: 46009, м. Тернопіль, вул. Бережанська, 4.

Автореферат розісланий «25» серпня 2020 року.

**Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради**

С. В. Банах

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Обґрунтування вибору теми дослідження. Глобалізаційні економічні процеси ХХІ століття, перехід світових держав до ринкових відносин, закріплення та поширення інституту приватної власності сприяли активному розвитку нового вектору правового регулювання субсидіарних зобов'язань, метою яких є підтримання стабільності цивільно-правових відносин, забезпечення максимального захисту майнових інтересів кредитора та розподілу ризиків у випадку невиконання чи неналежного виконання боржником своїх зобов'язань. Покладення на субсидіарного боржника умовами договору або законом додаткового обов'язку виконання зобов'язання сприяє посиленню охорони прав кредитора, а як наслідок – утворенню тісних взаємозв'язків між учасниками зобов'язання, побудованих на принципах взаємної довіри та поваги.

Незважаючи на стрімке зростання застосування конструкції субсидіарного зобов'язання, про що свідчить аналіз вітчизняної судової практики, Цивільний кодекс України у чинній редакції не визначає поняття субсидіарного зобов'язання. Усі випадки використання терміну «субсидіарний» пов'язані з поняттям «субсидіарної відповідальності», та включають норми про відповідальність засновників (учасників) юридичної особи, батьків (усиновлювачів) або піклувальників неповнолітньої особи, сторін в окремих зобов'язаннях. Означена проблема обумовлена також і відсутністю комплексного наукового дослідження проблематики субсидіарних зобов'язань у цивільному праві України, яке б ґрунтувалося на аналізі нормативно-правових актів у сфері регулювання зобов'язальних цивільно-правових відносин, а також теоретичного переосмислення досягнень правової доктрини та правозастосовчої практики.

В умовах процесу рекодифікації цивільного законодавства, теоретичне дослідження та напрацювання практичних рекомендацій удосконалення законодавства шляхом виокремлення та нормативного закріплення поняття субсидіарного зобов'язання, встановлення його місця в системі цивільного права, визначення співвідношення субсидіарного зобов'язання та субсидіарної відповідальності, виділення спільних та відмінних ознак субсидіарного зобов'язання при його співставленні з іншими видами, зокрема зобов'язаннями з множинністю осіб, а також акцесорними і забезпечувальними зобов'язаннями, є надзвичайно актуальним та перспективним напрямком наукового пошуку.

Значний внесок у розробку загальнотеоретичних та концептуальних засад зобов'язального правовідношення у цивільному праві України здійснили такі вчені як: Т. В. Боднар, Н. Ю. Голубева, О. В. Дзера, Ж. В. Завальна, І. Р. Калаур, В. М. Коссак, О. О. Кот, Н. С. Кузнєцова, В. В. Луць, Р. А. Майданик, С. О. Погрібний, Є. О. Харитонов, Я. М. Шевченко, Р. Б. Шишка, та ін.

Окремі теоретичні аспекти обраної тематики досліджували у радянський період такі науковці як М. І. Брагінський, О. С. Іоффе, О. О. Красавчиков, Р. О. Халфіна та ін.

Безпосередньо питанням субсидіарних зобов'язань присвячені праці С. Д. Гринько, Г. Г. Гриценко, М. М. Гудими-Підвербецької, Т. С. Ківалової, Ю. Я. Крюкової, Л. А. Курінювської, К. М. Левандовські, Т. О. Музики, Х. Т. Насірова, Є. П. Прус, А. В. Руденка, В. В. Сельської, В. М. Сломи, Д. В. Трута, О. І. Чернілевської, Є. А. Храпунової та ін.

Водночас, необхідно звернути увагу на те, що наявні наукові дослідження присвячені здебільшого вивченню окремих проблемних питань зобов'язальних правовідношень, до яких відносимо і субсидіарні. Таким чином, на сьогодні недослідженою залишилася низка питань, пов'язаних із визначенням поняття, особливостей, підстав виникнення та припинення, елементів субсидіарних зобов'язань. З цих причин існує потреба у комплексному підході до дослідження чинного цивільного законодавства й систематизації наукових розвідок щодо правової природи та динаміки субсидіарних зобов'язань на сучасному етапі розвитку цивільних правовідносин.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами.

Дисертаційну роботу виконано відповідно до теми науково-дослідної роботи кафедри цивільного права і процесу Тернопільського національного економічного університету «Гармонізація цивільного законодавства України з правом Європейського Союзу» (номер державної реєстрації – 0118U003550).

Мета і завдання дослідження. *Мета* дослідження полягає у виявленні та вирішенні комплексу теоретичних і практичних проблем, пов'язаних із особливостями субсидіарних зобов'язань, їх динамікою, а також формування відповідних пропозицій з удосконалення законодавства та практики його застосування.

Для досягнення вказаної мети визначено такі основні *завдання*:

- дослідити генезу правового регулювання субсидіарних зобов'язань;
- окреслити методологічні засади дослідження субсидіарних зобов'язань;
- розкрити правову природу субсидіарного зобов'язання як цивільного правовідношення;
- здійснити класифікацію субсидіарних зобов'язань;
- охарактеризувати підстави виникнення субсидіарного зобов'язання за цивільним законодавством України;
- проаналізувати елементи субсидіарного зобов'язання;
- визначити особливості виконання та припинення субсидіарних цивільно-правових зобов'язань;
- розробити науково-обґрунтовані рекомендації щодо вдосконалення цивільного законодавства в частині правового регулювання субсидіарних зобов'язань.

Об'єктом дослідження є суспільні відносини, зумовлені залученням до виконання зобов'язання субсидіарного боржника.

Предметом дослідження є акти вітчизняного та зарубіжного законодавства, судова практика, наукові концепції та підходи щодо правового регулювання субсидіарних зобов'язань.

Методи дослідження. У процесі дослідження використано загальнонаукові та спеціально-наукові методи, що забезпечили можливість реалізувати мету і завдання дослідження.

Використання *історико-правового та формально-логічного методів* дало змогу проаналізувати становлення і розвиток субсидіарних зобов'язань на різних етапах розвитку українського суспільства, еволюцію поглядів дослідників та законодавця, і формування сучасних підходів до визначення правової природи субсидіарних зобов'язань (підрозділи 1.1, 1.2). *Діалектичний метод* було використано під час аналізу закономірностей та сучасних тенденцій правового регулювання субсидіарних зобов'язань (підрозділ 1.3, 1.4, розділ 2). *Системно-структурний метод* дав можливість дослідити порядок виникнення та припинення субсидіарних цивільно-правових зобов'язань (підрозділи 2.1, 2.3). За допомогою *порівняльно-правового методу* було проаналізовано підходи до правового регулювання субсидіарних зобов'язань у іноземному законодавстві (розділ 2). *Метод правового аналізу* використано автором для з'ясування змісту окремих теоретичних понять і законодавчих конструкцій. *Метод моделювання* був застосований для розробки рекомендацій та пропозицій щодо удосконалення законодавства та правозастосування у цій сфері відносин. У процесі дослідження на підставі взаємодоповнення використовувалися також інші методи наукового пізнання.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що дисертація є однією з перших в Україні комплексних науково-дослідних праць, присвячених з'ясуванню правової природи субсидіарного зобов'язання, механізму його виникнення та припинення, а також встановленню особливостей елементів субсидіарного правовідношення. Результатом дослідження є комплекс теоретичних узагальнень, висновків, низка нових наукових положень, важливих для сучасної теорії цивільного права. Основні з них такі.

Уперше:

- 1) визначено авторське поняття субсидіарного зобов'язання, під яким слід розуміти цивільне правовідношення із самостійним, охоронним і відносним характером, яке виникає на підставі договору чи закону, зміст якого зумовлено субсидіарним правом вимоги кредитора у випадку відмови в її задоволенні або ненаданні відповіді на неї в розумний строк основним боржником, а також неможливості її виконання зарахуванням, та активному субсидіарному обов'язку додаткового боржника, що такому праву кореспондує;
- 2) аргументовано позицію, що цивільно-правові підстави виникнення статутних субсидіарних зобов'язань зумовлені існуванням юридичного складу

у цілому, усього комплексу юридичних фактів: створення юридичної особи, законодавчо визначений правовий статус якої закріплює субсидіарну відповідальність її засновників (учасників) або вступ до складу її учасників; існування зобов'язальних правовідносин за участі такої юридичної особи; пред'явлення вимоги кредитором субсидіарному боржнику після її пред'явлення до основного боржника, та незадоволення вимоги самою юридичною особою; застосування до основного боржника процедури банкрутства;

3) з'ясовано, що територіальні громади можуть виступати субсидіарними боржниками при реалізації кредитором свого права пред'явлення вимоги у примусовому порядку;

4) на підставі аналізу правового статусу юридичних осіб публічного права, та з метою забезпечення дотримання принципу рівності учасників цивільних правовідносин, обґрунтовано можливість одночасного залучення кредитором до участі у судовому розгляді справи основного та субсидіарного боржника як співвідповідачів, що сприятиме більш ефективному захисту прав не тільки кредитора, але і субсидіарного боржника;

5) доведено доцільність в межах реалізації принципу свободи договору, на підставі домовленості кредитора та субсидіарного боржника, до предмета субсидіарного виконання відносити як грошові кошти, так і інші об'єкти цивільних прав, зокрема і ті, що є об'єктом в основному зобов'язанні.

Удосконалено:

6) визначення ознак субсидіарних зобов'язань, до яких пропонується відносити: особливість змісту зобов'язання: право вимоги кредитора до субсидіарного боржника виникає у випадку відмови у її задоволенні або ненадання в розумний строк відповіді на неї основним боржником, а також якщо неможливо її виконати зарахуванням; активний характер поведінки субсидіарного боржника; обумовленість суб'єктивних прав субсидіарного боржника підставами виникнення та видом основного зобов'язання; відносність правовідношення – означеному кредитору відповідає визначений субсидіарний боржник; визначеність, яка проявляється у правомочності кредитора вимагати від субсидіарного боржника виконання зобов'язань у передбаченому умовами договору обсязі, у випадку настання встановлених у законі обставин; охоронний характер правовідношення; обмеженість строку вимоги кредитора до субсидіарного боржника; відмінність перебігу строку позовної давності щодо основного та субсидіарного зобов'язання; договір або закон як підстава виникнення зобов'язання; самостійний вид цивільно-правових зобов'язань;

7) теоретичні конструкції окремих елементів правовідношення, яке охоплювало б виконання субсидіарним боржником додаткового майнового обов'язку, що виник в результаті протиправної поведінки або дій чи бездіяльності основного боржника;

8) класифікаційні критерії субсидіарних зобов'язань, до яких належать: суб'єктний склад, підстава виникнення, спосіб припинення субсидіарних

зобов'язань, вольовий характер їх виконання, об'єкт зобов'язального правовідношення;

9) обґрунтування необхідності розмежування субсидіарної відповідальності, підставою виникнення якої є правопорушення субсидіарного боржника, та інших субсидіарних правовідносин.

Дістало подальшого розвитку:

10) дослідження генези правового регулювання субсидіарних зобов'язань на теренах сучасних українських земель та періодизація окремих його етапів, починаючи від Київської Русі, визначальними ознаками якого є створення та дихотомічний поділ зобов'язальних правовідносин, розмежування основних і додаткових (субсидіарних) зобов'язань, та завершуючи періодом незалежної України, який характеризується високим рівнем нормативного регулювання субсидіарних правовідношень, а також зростанням кількості нормативно – правових актів у зазначеній сфері;

11) теза про те, що основні відмінності субсидіарного та акцесорного зобов'язань зумовлені підставою виникнення, критерієм виконання функцій, правовими наслідками припинення основного зобов'язання;

12) підхід, відповідно до якого субсидіарне зобов'язання не належить до єдиної категорії зобов'язань із множинністю осіб, а виступає самостійним зобов'язанням, що спрямоване на забезпечення додаткової охорони прав кредитора у випадку невиконання своїх зобов'язань боржником;

13) наукова позиція щодо специфічності правової природи зворотної вимоги субсидіарного боржника, обумовленої тим, що виконання субсидіарним боржником свого обов'язку не виступає підставою припинення основного зобов'язання, а зумовлює заміну кредитора субсидіарним боржником, із правом регресної вимоги до основного боржника;

14) положення про те, що оспорювання основним боржником вимог кредитора в суді є підставою для призупинення виконання субсидіарного зобов'язання додатковим боржником протягом усього часу розгляду справи.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що викладені в ньому положення і рекомендації можуть бути використані у:

– науково-дослідній сфері – для подальших наукових досліджень субсидіарних цивільно-правових зобов'язань;

– правотворчості – для вдосконалення цивільного законодавства України у сфері правової регламентації субсидіарних зобов'язань;

– правозастосовній практиці – судами під час розгляду відповідних категорій справ;

– освітньому процесі – при розробці навчальних посібників, методичних матеріалів із навчальної дисципліни «Цивільне право».

Особистий внесок здобувача. Дисертація є самостійною науковою працею, в якій висвітлені власні ідеї і розробки автора. Усі наукові положення, які виносяться на захист, сформульовані дисертанткою особисто.

Апробація результатів дисертації. Основні положення й висновки дисертації обговорювалися на засіданні між кафедрального семінару Тернопільського національного економічного університету.

Окремі положення дисертації були представлені на наступних науково-практичних конференціях: «Правова держава: історія, сучасність та перспективи формування в Україні» (м. Ужгород, 17–18 лютого 2017 р.); «Україна в умовах реформування правової системи: сучасні реалії та міжнародний досвід» (м. Тернопіль, 21–22 квітня 2017 р.); «Наука та перспективи» (м. Київ, 29–30 вересня 2017 р.).

Структура та обсяг дисертації зумовлена метою та завданнями дослідження. Робота складається із вступу, двох розділів, що містять сім підрозділів, висновків, списку використаних джерел і додатку. Загальний обсяг дисертації становить 218 сторінок. Список використаних джерел містить 304 найменування і викладений на 27 сторінках, додаток на 2 сторінках.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У вступі обґрунтовано вибір теми дослідження, визначено її зв'язок із науковими програмами, планами, темами, грантами, визначено мету, завдання, предмет і об'єкт дослідження, охарактеризовано методи наукового пізнання, використані у дослідженні, розкрито наукову новизну, практичне значення отриманих результатів, наведено відомості про апробацію матеріалів дисертації, окреслено структуру дисертації, зазначено її загальний обсяг.

Розділ 1 «Правова природа субсидіарних зобов'язань» складається із чотирьох підрозділів, в яких розглядаються еволюція та сучасний стан правового регулювання субсидіарних зобов'язань, методологія дослідження, поняття та ознаки субсидіарних зобов'язань, а також їх класифікація.

Підрозділ 1.1. «Гене́за правового регулювання субсидіарних зобов'язань» містить дослідження генези правового регулювання субсидіарних зобов'язань, визначення еволюції їх правової природи та виокремлення її сутності у контексті правових звичаїв, традицій, кодифікованих актів звичаєвого права та сучасного законодавства, враховуючи право- та державотворчі процеси, які відбувалися на українських землях у різні епохи існування суспільства.

На основі проведеного аналізу генези законодавства в сфері субсидіарних правовідносин здійснено періодизацію розвитку правового регулювання субсидіарних зобов'язань на теренах сучасних українських земель та виокремлено наступні етапи: 1 етап (IX–XIII ст.) – період Київської Русі, характерними ознаками якого є формування цивільних зобов'язань, їх дихотомічний поділ та розмежування основних та додаткових (субсидіарних) зобов'язань; 2 етап (XIV–XVII ст.) – період литовсько-польської доби, означений подальшим розвитком зобов'язальних правовідносин на українських землях та нормативним закріпленням можливості додаткового боржника (поручителя) за його власної волі поручатися за виконання основним

боржником свого зобов'язання; 3 етап (XVI–XVII ст.) – період Гетьманщини та Московії, що визначається закріпленням зобов'язальних правовідносин на нормативному рівні; 4 етап (XVIII–XX ст.) – період Російської імперії, під владою якої перебували українські землі, характерною ознакою якого було нормативне закріплення інституту поруки, який з часом набув рис субсидіарного зобов'язання; 5 етап (XX ст.) – радянський період, притаманними ознаками якого є: відсутність нормативного закріплення субсидіарного зобов'язання; активний розвиток наукових досліджень у сфері зобов'язального права, зокрема, щодо субсидіарних зобов'язань; 6 етап (XX ст. – і по сьогодні) – період незалежної України, що визначається нормативним регулюванням субсидіарних правовідношень, зростаючою кількістю їх виникнення.

У підрозділі 1.2. *«Методологія дослідження субсидіарних зобов'язань»* з'ясовано основні методологічні засади дослідження субсидіарних цивільно-правових зобов'язань, виокремлено підходи, принципи і методи, що зумовлюють всебічне й об'єктивне дослідження субсидіарного зобов'язання як правового явища.

Аналіз основних підходів до розуміння поняття, сутності, структури методології дослідження дозволив сформувану особливість методології дослідження проблематики субсидіарних цивільно-правових зобов'язань під якою запропоновано розуміти цілісне, інтегральне явище, яке поєднує в собі низку елементів таких як система теоретичних принципів, філософсько-світоглядних підходів, методів, що зумовлюють всебічне та об'єктивне дослідження субсидіарного зобов'язання за цивільним законодавством України.

Звертається увага на те, що методологію дослідження проблематики субсидіарних цивільно-правових зобов'язань становлять загальнотеоретичні принципи, наукові підходи, а також методи, які дають змогу систематизувати наукові погляди щодо понять «зобов'язання», «субсидіарне зобов'язання», його ознак, суб'єктного складу, об'єкту та змісту, особливостей виконання та ін.

Обґрунтовано положення про те, що з метою повного, всебічного дослідження субсидіарних цивільно-правових зобов'язань методологія повинна мати характер множинності та плюралістичності.

У підрозділі 1.3. *«Поняття та ознаки субсидіарних зобов'язань»* досліджуючи погляди науковців щодо правової природи субсидіарних зобов'язань, обґрунтовано висновок, що субсидіарні зобов'язання не є самостійним різновидом зобов'язань з пасивною множинністю осіб або формою цивільно-правової відповідальності, які забезпечують виконання зобов'язань зі сторони основного боржника.

Запропоновано авторське визначення субсидіарного зобов'язання, під яким слід розуміти цивільне правовідношення із самостійним, охоронним і відносним характером, яке виникає на підставі договору чи закону, зміст якого зумовлено субсидіарним правом вимоги кредитора у випадку відмови в її

задоволенні або ненаданні відповіді на неї в розумний строк основним боржником, а також неможливості її виконання зарахуванням, та активному субсидіарному обов'язку додаткового боржника, що такому праву кореспондує. Висловлено доцільність закріплення наведеного поняття у Цивільному кодексі України шляхом його доповнення ст. 544¹.

До ознак субсидіарних зобов'язань запропоновано відносити: особливість змісту зобов'язання: право вимоги кредитора до субсидіарного боржника виникає у випадку відмови у її задоволенні або ненадання в розумний строк відповіді на неї основним боржником, а також якщо неможливо її виконати зарахуванням; активний характер поведінки субсидіарного боржника; обумовленість суб'єктивних прав субсидіарного боржника підставами виникнення та видом основного зобов'язання; відносність правовідношення – означеному кредитору відповідає визначений субсидіарний боржник; визначеність, яка виявляється у правомочності кредитора вимагати від субсидіарного боржника виконання зобов'язань у передбаченому умовами договору обсязі, у випадку настання встановлених у законі обставин; охоронний характер правовідношення; обмеженість строку вимоги кредитора до субсидіарного боржника; відмінність перебігу строку позовної давності щодо основного та субсидіарного зобов'язання; договір або закон як підстава виникнення зобов'язання; самостійний характер субсидіарних цивільно-правових зобов'язань.

Аргументовано, що у більшості випадків субсидіарний боржник не є безпосереднім заподіювачем шкоди (збитків), може нести відповідальність без вини, між його діями і шкідливими наслідками немає прямого причинного зв'язку. Покладання субсидіарних обов'язків на додаткового боржника виступає додатковим засобом забезпечення майнових інтересів кредитора на основі правового зв'язку субсидіарного боржника з основним, та факту виникнення несприятливих майнових наслідків, і не відповідає класичному розумінню цивільно-правової відповідальності.

Обґрунтовано положення про те, що субсидіарне зобов'язання та акцесорне зобов'язання є різними за своєю правовою природою. Їх відмінність полягає у: 1) сутності забезпечувальної дії; 2) можливості виникнення субсидіарного зобов'язання з позадоговірних зобов'язань; 3) спрямованості зобов'язання, де субсидіарне зобов'язання є охоронним, а акцесорне – регулятивним.

Враховуючи те, що субсидіарне зобов'язання є правовідношенням, яке виникає між кредитором і додатковим (субсидіарним) боржником у випадку невиконання вимоги кредитора основним боржником, обґрунтовано, що основний та додатковий боржники виступають в якості самостійних суб'єктів двох різних зобов'язань, та не утворюють суб'єкта (сторони) єдиного зобов'язання з множинністю осіб.

У підрозділі 1.4. «Класифікація субсидіарних зобов'язань» запропоновано до класифікаційних критеріїв субсидіарних зобов'язань відносити: суб'єктний

склад, підставу виникнення, спосіб припинення субсидіарних зобов'язань, вольовий характер їх виконання, об'єкт зобов'язального правовідношення.

Встановлено, що підвидами договірних субсидіарних зобов'язань виступають: 1) субсидіарні зобов'язання, що ґрунтуються на договорі, метою укладення якого є встановлення субсидіарному боржнику додаткового майнового обов'язку (договір поруки); 2) субсидіарні зобов'язання, що виникають не з умов договору, укладення якого є передумовою можливості їх виникнення, а є наслідком невиконання або неналежного виконання зобов'язання основним боржником (договір комерційної концесії).

Розділ 2 «Динаміка субсидіарних зобов'язань» складається з трьох підрозділів, які присвячені характеристиці підстав виникнення та особливостей припинення субсидіарних зобов'язань, з'ясуванню елементів субсидіарних зобов'язань.

У підрозділі 2.1. «Підстави виникнення субсидіарних зобов'язань» доведено, що юридичний склад як підстава виникнення субсидіарного зобов'язання включає наступні елементи: 1) юридичний факт-стан субсидіарності, сутність якого полягає у встановленні правового зв'язку між основним і субсидіарним боржником; 2) юридичний факт, на підставі якого виникають правовідносини між основним боржником та кредитором; 3) юридичний факт невиконання або неналежного виконання зобов'язання основним боржником, або вчинення ним цивільного правопорушення; 4) юридичний факт звернення з вимогою кредитора до основного боржника та його відмова у її задоволенні, або ненаданні відповіді на неї.

Враховуючи те, що новий учасник повного товариства відповідає у рівній частці з іншими учасниками за зобов'язаннями товариства, що могли виникнути й до моменту його вступу в товариство, обґрунтовано положення про те, що момент виникнення основного зобов'язання може передувати субсидіарності як первісному юридичному факту-стану.

Доведено, що договір поруки як елемент юридичного складу – підстави виникнення субсидіарних зобов'язань відрізняється за своєю сутністю від інших договорів, що встановлюють конструкцію субсидіарного правовідношення, тим, що у ньому міститься пряма вказівка на наявність правового зв'язку між кредитором та субсидіарним боржником. В інших договорах, договорі управління майном чи договорі комерційної концесії, має місце юридичний факт-стан субсидіарності, тобто правовий зв'язок між основним та субсидіарним боржниками.

У роботі виокремлено юридичні факти, які у сукупності становлять юридичний склад як підставу виникнення субсидіарного зобов'язання за договором управління майном: факт правового зв'язку управителя та установника управління; факт укладення договору управління майном; факт неналежного виконання зобов'язання управителем перед визначеним установником управління вигодонабувачем; факт наявності судового рішення, що набрало законної сили, про зобов'язання основного боржника виконати

пред'явлені кредитором вимоги; факт недостатньої вартості майна, переданого в управління, для задоволення вимог кредитора.

На основі аналізу судової практики обґрунтовано тезу про те, що підставою субсидіарної відповідальності засновника юридичної особи публічного права є причинно-наслідковий зв'язок між його діями та неплатоспроможністю юридичної особи, а також вина засновника. Презумпція невинуватості компетентного органу державної влади чи місцевого самоврядування дозволяє притягнути його до відповідальності тільки при наявності вини.

Враховуючи те, що межі відповідальності поручителя можуть встановлюватися в договорі поруки та відрізнятися за обсягом від зобов'язання забезпеченого порукою, з метою захисту прав та інтересів поручителя обґрунтовано необхідність встановлення загальної субсидіарної відповідальності за договором поруки та внесення змін до ч.1 ст.554 Цивільного кодексу України, виклавши її в наступній редакції: «У разі порушення боржником зобов'язання, забезпеченого порукою, поручитель несе субсидіарну відповідальність перед кредитором, якщо договором поруки не встановлено солідарну відповідальність боржника та поручителя».

У підрозділі 2.2. «Елементи субсидіарних зобов'язань» обґрунтовано, що субсидіарними боржниками можуть виступати не тільки особи, які мають повну дієздатність, а й неповнолітні з підстав, передбачених законом. В окремих, законодавчо закріплених випадках, статус субсидіарного боржника безпосередньо пов'язаний зі здійсненням фізичною особою підприємницької діяльності.

Проаналізувавши судову практику висловлено думку, що у правовідносинах, пов'язаних із визнанням юридичної особи банкрутом, субсидіарними боржниками можуть бути засновники (учасники, акціонери), керівник боржника, а також інші особи, що виконують організаційно-розпорядчі та адміністративно-господарські обов'язки, та мають право давати обов'язкові для боржника вказівки, або можливість іншим чином визначати його дії. При цьому, кваліфікуючою ознакою їх субсидіарної відповідальності виступає вина.

З врахуванням функціональної спрямованості субсидіарного зобов'язання, як універсального засобу захисту прав кредитора, обґрунтована доцільність в межах реалізації принципу свободи договору, на підставі домовленості кредитора та субсидіарного боржника, до предмета субсидіарного виконання відносити як грошові кошти, так і інші об'єкти цивільних прав, зокрема і ті, що є об'єктом в основному зобов'язанні.

Обґрунтовано положення про те, що керуючись принципом свободи договору обсяг субсидіарного зобов'язання поручителя не обмежений обсягом зобов'язання основного боржника, та може бути значно меншим від розміру вимоги за основним зобов'язанням. Доведено, що у недоговірних субсидіарних

зобов'язаннях зменшення розміру відповідальності субсидіарного боржника за погодженням сторін є неможливим.

У роботі обґрунтована доцільність віднесення до змісту суб'єктивного цивільного права субсидіарного боржника можливості висунути заперечення проти пред'явленої кредитором вимоги у випадку наявності достовірних відомостей про можливість виконання зобов'язання основним боржником (подання суду разом із запереченнями доказів існування у основного боржника діючого розрахункового рахунку, на якому акумульовано грошові кошти або відомостей про майно, на яке може бути накладено стягнення та ін.).

У підрозділі 2.3. «Припинення субсидіарних зобов'язань» виокремлено основні правила належного виконання як одного із способів припинення субсидіарного зобов'язання: необхідність у першочерговому порядку пред'явлення вимоги кредитором до основного боржника; підтвердження факту невиконання, або неналежного виконання, основним боржником вимоги кредитора чи відсутність у розумний строк відповіді на неї; використання кредитором можливості задоволення своєї вимоги основним боржником шляхом зарахування зустрічної вимоги; законність та дійсність вимоги кредитора; повідомлення субсидіарним боржником основного боржника про пред'явлення йому вимоги кредитором.

З метою підвищення ефективності правового регулювання припинення субсидіарних зобов'язань та уникнення неоднозначностей у правотворчій сфері обґрунтовано доцільність внесення змін до ст. 601 ЦК України, доповнивши її ч. 3 наступного змісту: «У випадку існування між кредитором та боржником зустрічних однорідних вимог, строк виконання яких настав, а також вимог, строк виконання яких не встановлений або визначений моментом пред'явлення вимоги, зобов'язання, щодо якого договором або законом передбачено субсидіарну відповідальність боржника, припиняється зарахуванням за заявою сторони основного зобов'язання чи субсидіарного боржника».

Враховуючи самостійний характер субсидіарного зобов'язання доведено, що виконання субсидіарним боржником свого обов'язку є підставою для припинення лише його зобов'язання перед кредитором. Основне зобов'язання на цій підставі не припиняється, відбувається лише заміна кредитора субсидіарним боржником, який чинним цивільним законодавством наділений правом регресної вимоги до основного боржника.

Обґрунтовано позицію щодо доцільності встановлення у ч. 4 ст. 619 Цивільного кодексу України положення про те, що оспорювання основним боржником вимог кредитора в суді є підставою для призупинення виконання субсидіарного зобов'язання додатковим боржником протягом усього часу розгляду справи.

Висловлено думку, що закінчення строку субсидіарного зобов'язання, встановленого договором поруки, або сплив трьох років від дня настання строку виконання основного зобов'язання, чи одного року від дня укладення договору поруки, якщо строк основного зобов'язання не встановлений,

припиняє субсидіарне зобов'язання, яке виникло на підставі договору поруки за умови, що кредитор протягом строку дії поруки не звернувся з позовом до субсидіарного боржника.

Обґрунтовано положення про те, що припинення субсидіарного зобов'язання переданням відступного є допустимим у випадку заміни об'єкта виконання.

Висловлено позицію, що новація, зарахування та передання відступного як способи припинення зобов'язання властиві для субсидіарних зобов'язань, підставою яких є договір. Прощення боргу щодо субсидіарного боржника може мати місце у будь-який момент дії субсидіарного зобов'язання, однак його припинення у такий спосіб є безумовним і безповоротним.

ВИСНОВКИ

У дисертації здійснено теоретичне узагальнення та нове вирішення наукового завдання, що полягає у всебічному дослідженні цивільно-правового регулювання субсидіарних зобов'язань. Основні висновки дисертаційного дослідження, що розширюють і доповнюють винесені на захист положення наукової новизни, полягають у такому:

1. Аналіз актів кодифікації цивільного законодавства на українських землях дозволив дійти висновку, що навіть найдавніші пам'ятки права містили норми, присвячені регулюванню субсидіарних зобов'язань. У період зародження та становлення правового масиву субсидіарні зобов'язання розглядалися в межах субсидіарної відповідальності. З розвитком законодавства змінювалось розуміння сутності субсидіарних зобов'язань, окреслювались їх особливості. Сучасний період регулювання даного виду відносин характеризується відсутністю нормативного визначення поняття «субсидіарного зобов'язання», а також множинністю нормативно-правових актів, що регулюють особливості виконання субсидіарних зобов'язань.

2. Субсидіарне зобов'язання є самостійним, відносним та охоронним цивільним правовідношенням, у формі якого реалізується субсидіарна відповідальність. Відповідно до критерію виконання субсидіарним зобов'язанням певної економічної функції, воно відноситься до забезпечувальних зобов'язань гарантійного характеру. Субсидіарність, хоч і не стимулює боржника до виконання зобов'язань, проте створює для кредитора додаткові гарантії охорони його майнового інтересу шляхом надання можливості пред'явлення вимоги про виконання зобов'язання не тільки до боржника, але й до третьої особи. При цьому, гарантується охорона інтересу не лише кредитора в частині забезпечення можливості задоволення вимог додатковим боржником, але й субсидіарного боржника – адже, звернення стягнення на його майно є можливим за умови невдалої спроби кредитора задовольнити свої вимоги за рахунок майна основного боржника.

3. Визначено, що ознаками субсидіарних зобов'язань, які відображають їх суть, є: особливість змісту зобов'язання: право вимоги кредитора до субсидіарного боржника виникає у випадку відмови у її задоволенні або ненадання в розумний строк відповіді на неї основним боржником, а також якщо неможливо її виконати зарахуванням; активний характер поведінки субсидіарного боржника; обумовленість суб'єктивних прав субсидіарного боржника підставами виникнення та видом основного зобов'язання; відносність правовідношення – означеному кредитору відповідає визначений субсидіарний боржник; визначеність, яка виявляється у правомочності кредитора вимагати від субсидіарного боржника виконання зобов'язань у передбаченому умовами договору обсязі, у випадку настання встановлених у законі обставин; охоронний характер правовідношення; обмеженість строку вимоги кредитора до субсидіарного боржника; відмінність перебігу строку позовної давності щодо основного та субсидіарного зобов'язання; договір або закон як підстава виникнення зобов'язання; самостійний характер субсидіарних цивільно-правових зобов'язань.

4. Обґрунтовано, що субсидіарні зобов'язання не є самостійним різновидом зобов'язань з пасивною множинністю осіб або формою цивільно-правової відповідальності, які забезпечують виконання зобов'язань зі сторони основного боржника. Забезпечувальні функції субсидіарних зобов'язань стосовно кредитора найвиразніше виявляються в рамках передачі боргу, коли заміна основного боржника відбувається як через неможливість виконати ним взяті зобов'язання, так і внаслідок неправомірних дій додаткового боржника. При цьому, отримавши попередню згоду кредитора на заміну основного боржника, додатковий боржник залучається до виконання невиконаної частини зобов'язання тільки субсидіарно, тобто лише після того, як кредитором будуть вичерпані всі засоби і можливості задовольнити свої вимоги за рахунок основного боржника.

5. Виокремлено основні критерії розмежування субсидіарних зобов'язань та зобов'язань із множинністю осіб, до яких належать: 1) суб'єкти зобов'язання з множинністю осіб є учасниками одного правовідношення, в той час як суб'єкти субсидіарних зобов'язань є учасниками хоч і пов'язаних між собою, проте різних правовідношень; 2) вимога кредитора до субсидіарного боржника, не зважаючи на залежність її виникнення від порушення основного зобов'язання, має самостійний характер; 3) на відміну від субсидіарних, на зобов'язання із множинністю осіб, поширюється спеціальний строк позовної давності передбачений ст. 266 ЦК України; 4) предмет основного зобов'язання, що виникає, здебільшого, на підставі договору, і має регулятивний характер, може не співпадати з предметом субсидіарного зобов'язання.

6. Класифікаційними критеріями субсидіарних зобов'язань виступають: суб'єктний склад, підстава виникнення, спосіб припинення субсидіарних зобов'язань, вольовий характер їх виконання, об'єкт зобов'язального правовідношення.

7. Аналіз основних підходів до розуміння поняття, сутності, структури методології дослідження дозволив сформулювати об'єктивовану особливість методології дослідження проблематики субсидіарних цивільно-правових зобов'язань під якою запропоновано розуміти цілісне, інтегральне явище, яке поєднує в собі низку елементів таких як система теоретичних принципів, філософсько-світоглядних підходів, методів, що зумовлюють всебічне та об'єктивне дослідження субсидіарного зобов'язання за цивільним законодавством України.

8. Цивільно-правові підстави виникнення статутних субсидіарних зобов'язань зумовлені існуванням юридичного складу у цілому, усього комплексу юридичних фактів: створення юридичної особи, законодавчо визначений правовий статус якої закріплює субсидіарну відповідальність її засновників (учасників) або вступ до складу її учасників; існування зобов'язальних правовідносин за участі такої юридичної особи; пред'явлення вимоги кредитором субсидіарному боржнику після її пред'явлення до основного боржника, та незадоволення вимоги самою юридичною особою; застосування до основного боржника процедури банкрутства. Окреме місце в системі юридичних фактів займають протиправні дії субсидіарних боржників, що довели основного боржника до банкрутства.

9. Наявність основного зобов'язання не у всіх випадках зумовлює виникнення субсидіарного зобов'язання. Якщо ж основне зобов'язання буде припинено внаслідок його виконання, то підстави для виникнення субсидіарного зобов'язання відсутні. Існування у фактичному складі субсидіарного зобов'язання лише двох юридичних фактів: субсидіарного стану та основного зобов'язання не є достатніми підставами для його виникнення, однак вказує на необхідність іншого юридичного факту. Останнім виступає факт пред'явлення вимоги кредитором основному боржнику, та його відмова у задоволенні або ненадання відповіді на неї в розумний строк.

10. Юридичний склад субсидіарного зобов'язання, що виникає на підставі договору поруки має свої особливості. Його специфіка полягає у тому, що первісним юридичним фактом як однією з підстав вчинення субсидіарного зобов'язання є не правовий зв'язок основного і субсидіарного боржників, а правовий зв'язок останнього і кредитора. Означене створює кредитору додаткову можливість вибору субсидіарного боржника. З цих причин, цей вид субсидіарних цивільно-правових зобов'язань слід розглядати як форму забезпечення виконання іншого зобов'язання.

11. На основі проаналізованої судової практики зроблено висновок, що юридичний факт-стан субсидіарності лише визначає потенційну можливість виникнення субсидіарного зобов'язання і, відповідно, виконання вимоги кредитора субсидіарним боржником. Обмеження правомочностей субсидіарного боржника носять договірний або законний характер.

12. Визначена конструкція субсидіарного зобов'язання як цивільного правовідношення, суб'єктний склад якого представлений трьома учасниками:

кредитором як управненою стороною, основним боржником – зобов'язаною стороною, та додатковим боржником, потенційно готовим замінити основного боржника, у випадку невиконання або неналежного виконання ним взятих на себе зобов'язань. Змістом даних правовідносин є, з одного боку, суб'єктивне право кредитора вимагати у зобов'язаних осіб (основного і додаткового боржників) задоволення своїх інтересів, і, з іншого боку, юридичні обов'язки основного і субсидіарного боржників, спрямовані на належне виконання вимог кредитора. Обов'язки основного боржника щодо належного задоволення вимог управненої сторони забезпечуються потенційними обов'язками додаткового боржника задовольнити ці вимоги в їх невиконаній частині.

13. Обґрунтовано доцільність залучення органів державної влади та місцевого самоврядування до субсидіарної відповідальності при банкрутстві створених ними юридичних осіб, із врахуванням ступеня інституційної та оперативної незалежності такої юридичної особи, керуючись позицією Європейського Суду з прав людини. Критерієм визначення ступеня інституційної та оперативної незалежності юридичної особи виступає цілий ряд факторів, таких як: правовий статус юридичної особи публічного права за її національним правом, права, якими вона наділена, сфера її діяльності, організаційна та функціональна незалежність, жоден з яких, взятий окремо, не може мати визначального значення.

14. Обґрунтовано положення про те, що хоча припинення субсидіарного зобов'язання у зв'язку з відсутністю спеціальних норм й регулюється загальними правилами, передбаченими у Главі 50 ЦК України, однак має свої особливості. До спеціальних підстав припинення субсидіарних зобов'язань належать: 1) припинення основного зобов'язання забезпеченого субсидіарним зобов'язанням; 2) зміна основного зобов'язання без згоди субсидіарного боржника, внаслідок чого збільшується обсяг його відповідальності; 3) припинення субсидіарного зобов'язання після закінчення встановленого договором або законом строку.

На підставі цих та інших висновків дисертанткою вносяться конкретні пропозиції щодо вдосконалення законодавства України, які також складають наукову новизну дослідження, зокрема у ЦК України:

– доповнити ст. 544¹ ЦК України таким реченням: «Субсидіарне зобов'язання – цивільне правовідношення із самостійним, охоронним і відносним характером, яке виникає на підставі договору чи закону, зміст якого зумовлено субсидіарним правом вимоги кредитора у випадку відмови в її задоволенні або ненаданні відповіді на неї в розумний строк основним боржником, а також неможливості її виконання зарахуванням, та активному субсидіарному обов'язку додаткового боржника, що такому праву кореспондує»;

– внести зміни до ч. 1 ст. 554, яка регулює правові наслідки порушення зобов'язання, забезпеченого порукою, виклавши її в наступній редакції: «У разі порушення боржником зобов'язання, забезпеченого порукою, поручитель несе

субсидіарну відповідальність перед кредитором, якщо договором поруки не встановлено солідарну відповідальність боржника та поручителя»;

– доповнити ст. 601, яка встановлює припинення зобов'язання зарахуванням, частиною 3 наступного змісту: «У випадку існування між кредитором та боржником зустрічних однорідних вимог строк виконання яких настав, а також вимог, строк виконання яких не встановлений або визначений моментом пред'явлення вимоги, зобов'язання, щодо якого договором або законом передбачено субсидіарну відповідальність боржника, припиняється зарахуванням за заявою сторони основного зобов'язання чи субсидіарного боржника»;

– доповнити ст. 619, яка визначає субсидіарну відповідальність, частиною 5 наступного змісту: «Субсидіарний боржник має право висунути заперечення проти пред'явленої кредитором вимоги за умови надання достовірних відомостей про існування можливості виконання зобов'язання основним боржником»;

– доповнити ч. 4 ст. 619 реченням наступного змісту: «На час розгляду заперечень основного боржника проти вимог кредитора в судовому порядку кредитор не може вимагати їх задоволення від особи, яка несе субсидіарну відповідальність».

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ АВТОРОМ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Наукові праці, в яких опубліковані основні наукові результати дисертації

1. Сампара Н. М. До питання визначення поняття та сутності субсидіарних цивільно-правових зобов'язань. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія Юридичні науки*. 2016. Вип. 6. Т. 1. С. 121–124.

2. Сампара Н. М. Окремі аспекти методології дослідження проблематики субсидіарних цивільно-правових зобов'язань. *Visegrad Journal of Human Rights*. 2016. № 6/2. С. 155–160.

3. Сампара Н. М. Про класифікацію субсидіарних цивільно-правових зобов'язань. *Право і суспільство*. 2017. №. 2. С. 40–44.

4. Сампара Н. М. Особливості елементів субсидіарних цивільно-правових зобов'язань. *Підприємництво, господарство і право*. 2017. № 9. С. 42–46.

5. Сампара Н. М. Належне виконання як спосіб припинення субсидіарного зобов'язання за цивільним законодавством України. *Часопис Київського університету права*. 2017. № 2. С. 150–153.

6. Сампара Н. М. Юридичні факти як підстави виникнення субсидіарних цивільно-правових зобов'язань. *Актуальні проблеми правознавства*. 2017. Вип. 4 (12). С. 223–229.

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації

7. Сампара Н. М. Субсидіарні та акцесорні (додаткові) зобов'язання: порівняльний аспект. *Правова держава: історія, сучасність та перспективи формування в Україні* : матеріали міжнародної науково-практичної конференції (м. Ужгород, 17–18 лютого 2017 р.). Ужгород, 2017. С. 78–80.

8. Сампара Н. М. Генеза субсидіарних цивільно-правових зобов'язань. *Україна в умовах реформування правової системи: сучасні реалії та міжнародний досвід* : матеріали II міжнародної науково-практичної конференції (м. Тернопіль, 21–22 квітня 2017 р.). Тернопіль, 2017. С. 151–154.

9. Сампара Н. М. Договір як підстава виникнення субсидіарних зобов'язань. *Наука та перспективи. Альманах науки: науковий журнал* : матеріали міжнародної науково-практичної конференції (м. Київ, 29–30 вересня 2017 р.). Київ, 2017. № 6. С. 56–59.

АНОТАЦІЯ

Сампара Н. М. Субсидіарні зобов'язання за цивільним законодавством України. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.03 – цивільне право і цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право. Тернопільський національний економічний університет, Тернопіль, 2020.

Дисертація присвячена дослідженню питань субсидіарних зобов'язань за цивільним законодавством України. Досліджено генезу законодавства в сфері правового регулювання субсидіарних зобов'язань. Розкрито методологію дослідження субсидіарних зобов'язань. З'ясовано правову природу субсидіарних зобов'язань, їх поняття та ознаки. Здійснено класифікацію субсидіарних зобов'язань. Досліджено підстави виникнення субсидіарних зобов'язань. Здійснено аналіз елементів субсидіарних зобов'язань. Проаналізовано особливості припинення субсидіарних зобов'язань.

На основі проведених у дисертації досліджень обґрунтовано висновки та пропозиції щодо вдосконалення чинного законодавства України в сфері правового регулювання субсидіарних зобов'язань.

Ключові слова: субсидіарні зобов'язання, субсидіарна відповідальність, договірне субсидіарне зобов'язання, додатковий (субсидіарний) боржник, субсидіарність, цивільно-правова відповідальність.

АННОТАЦИЯ

Сампара Н. М. Субсидиарные обязательства по гражданскому законодательству Украины. – Квалификационная научная работа на правах рукописи.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата юридических наук по специальности 12.00.03 – гражданское право и гражданский процесс; семейное право; международное частное право. Тернопольский национальный экономический университет, Тернополь, 2020.

Диссертация посвящена исследованию вопросов субсидиарных обязательств по гражданскому законодательству Украины. Исследована генеза законодательства в сфере правового регулирования субсидиарных обязательств. Раскрыто методологию исследования субсидиарных обязательств. Выяснено правовую природу субсидиарных обязательств, их понятие и основные черты. Осуществлено классификацию субсидиарных обязательств. Исследовано основания возникновения субсидиарных обязательств. Осуществлен анализ элементов субсидиарных обязательств. Проанализированы особенности прекращения субсидиарных обязательств.

На основе проведенных в диссертации исследований обоснованы выводы и предложения по совершенствованию действующего законодательства Украины в сфере правового регулирования субсидиарных обязательств.

Ключевые слова: субсидиарные обязательства, субсидиарная ответственность, договорное субсидиарное обязательство, дополнительный (субсидиарный) должник, субсидиарность, гражданско-правовая ответственность.

SUMMARY

Sampara N. M. Subsidiary obligations under the civil legislation of Ukraine. – Qualifying scientific work on the rights of a manuscript.

The dissertation for the scientific degree of Candidate of Science of Law on specialty 12.00.03 – Civil law and Civil Procedure; Family law; Private International law. – Ternopil National Economic University, Ternopil, 2020.

The thesis carried out complex scientific research of subsidiary obligation issues in Ukraine civil law, based on analysis legal acts in the field of regulation of subsidiary obligations, and rethinking the theoretical achievements of legal doctrine and law enforcement.

In particular, the paper traces the main historical aspects of the development of scientific thought and legislation on the studied legal relations. The periodization of the subsidiary obligation's formation of on the territory of modern Ukrainian lands has been carried out. The main features of the subsidiary obligation as an independent legal relation, which were finally formed in science and practice in the middle of the XIX century, are determined. Doctrinal approaches to understanding the legal nature of a subsidiary obligation are analyzed, its main features are described. Attention is paid to the issue of determining the relationship between subsidiary obligation and subsidiary liability, and it is established that they interact as a common and individual.

The peculiarities of a subsidiary obligation when comparing it with other types, in particular obligations with a plurality of persons, are revealed and it is determined that the main and additional debtors act as independent subjects of two different legal relations and do not form a subject (party) of a single obligation, connection with the plurality of persons.

Comparative study of subsidiary and accessory liabilities is carried out, main differences are due to the basis of occurrence, and the criterion of functions performance, the legal consequences of termination of the principal obligation is proved.

Based on doctrinal approaches to the definition of the concept of subsidiary civil obligation, its essence as a legal phenomenon is identified and a set of its main properties is established.

In order to conduct a thorough study of subsidiary legal relations and highlight the main aspects of their existence, the appropriate classification criteria for the division of subsidiary obligations are established.

The peculiarities of the methodological bases of the study of subsidiary obligations are clarified. Considerable attention is paid to the systematization of scientific views on the concepts of “obligation”, “subsidiary obligation”, its features, subject composition, object and content, features of performance, etc.

The specifics of the causes and grounds of subsidiary obligations are highlighted, their place in the system of civil law obligations and the practical significance for modern civil-law transactions and the legal composition specific to each of their types are clarified. The main elements of the legal structure are described as the basis for the occurrence of subsidiary obligations.

The necessity of the need to amend the regulations of the surety agreement, namely – the establishment of general subsidiary liability, in contracts of this type.

A significant place in the work is given to the analysis of judicial practice in resolving problematic issues of the basis for the emergence of subsidiary liability of the founder of public law. The specifics of bringing the competent body of state power or local self-government to subsidiary responsibility are investigated.

The question of the need for legislative definition of the subsidiary obligation subject in the form of money, and the establishment of an alternative possibility to refer to the subject of the subsidiary obligation of other objects of civil rights, including those that are the object of the principal obligation is investigated.

The peculiarities of the content of subsidiary obligation are revealed. In addition, the expediency of including in the content of the subsidiary debtor subjective civil right to raise an objection against the claim presented by the creditor in the presence of reliable information about the possibility of fulfillment of the obligation by the principal debtor.

The basic rules of proper performance as one of the ways to terminate a subsidiary obligation are considered, and it is established that in case the subsidiary debtor fulfills his obligation – the principal obligation is not terminated, only the

creditor is replaced by a subsidiary debtor who has the right of recourse to the principal debtor.

The grounds for termination of the subsidiary obligation established by the surety contract in case of absence of the creditor's application with a claim to the subsidiary debtor during the term of the surety are investigated.

The admissibility of the subsidiary obligation termination on the basis for the transfer of the assignment in case of replacement of the obligation performance object is substantiated.

The novation, enrollment and transfer of the assignment as ways of termination of the obligation inherent in the subsidiary obligations based on the contract are researched.

The peculiarities of the termination of the subsidiary obligation by the debt release, which has an unconditional and irrevocable character, are clarified.

In the dissertation research a significant place is given to law enforcement practice, identification of problems of legal regulation and ways to solve them, analysis of promising legislation in this area. The result was the development of scientifically grounded proposals of a theoretical nature, as well as practical, aimed, in particular, at eliminating the shortcomings of law enforcement and improving the current legislation of Ukraine, which have signs of scientific novelty.

Key words: subsidiary obligations, subsidiary liability, contractual subsidiary obligation, additional (subsidiary) debtor, subsidiarity, civil liability.

Підписано до друку 25.08.2020 р.
Формат 60х90/16. Гарнітура Times.
Папір офсетний. Друк на дублікаторі.
Умов. друк. арк. 0,9. Обл.-вид. арк. 1,0.
Зам. № А026-20. Тираж 100 прим.

Видавець та виготовлювач
Тернопільський національний економічний університет
вул. Львівська, 11, м. Тернопіль 46009

*Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи
до Державного реєстру видавців ДК № 3467 від 23.04.2009 р.*

Видавничо-поліграфічний центр «Економічна думка ТНЕУ»
вул. Бережанська, 2, м. Тернопіль 46009
тел. (0352) 47-58-72
E-mail: edition@tneu.edu.ua